

# Könsidentiteten och den unga generationen

## Trans, queer och normkritik

Olof Edsinger

Generalsekreterare för Svenska Evangeliska Alliansen

*olof.edsinger@sea.nu*

Denna artikel har i en tidigare version publicerats i antologin *Bekänna färg: Kyrka och hbtq i en regnbågsfärgad värld* (Apologia förlag 2019).

Den värld som mina barn växer upp i är en helt annan än den jag minns från min egen tonårstid. Jag är förstås inte den förste förälder som konstaterar detta. Men sällan har det varit sannare än i 2010-talets Sverige – i alla fall inte om man tar den tekniska utvecklingen i beaktande.

När jag som tonåring åkte till Australien som utbytesstudent var e-post något okänt; de få gånger jag ringde mina föräldrar i Sverige kostade det 20 kronor per minut. Smarta telefoner var inte ens påtänkta, och varken Google, Facebook, Twitter, Instagram eller Skype hade sett dagens ljus.

I kvarteret där jag växte upp brukade vi barn ringa på hemma hos varandra för att spela fotboll eller leka ”burken” under vår- och sommarkvällarna. Dagens tweens, däremot, umgås hälften så mycket *in real life* som när jag var i deras ålder. I stället umgås – eller i alla fall kommunicerar – de via sociala medier.

Till förändringarna hör också den för vår tid så kännetecknande betoningen på kön och könsidentitet. Inte på sex, märk väl. Sex har nog uppfattats som spännande av ungdomar i alla tider. Jag minns fortfarande hur mitt killgäng i lågstadiet hittade ett antal porrtingningar som någon hade gömt i en skogsdunge på vägen till vår skola. Förundrat blåddrade vi igenom

tidningarna, med sida upp och sida ner av bilder på män och kvinnor i de mest udda ställningar ...

... Fast just det. Dagens unga har ju samma typ av bilder bara några klick bort på sina mobiler. Dessutom i rörlig form. Och ofta med betydligt mer skruvade ställningar och ageranden än i min barndoms porrtidningar. Enligt en undersökning från 2014 av svenska 16-åringar hade 96 % av killarna och 54 % av tjejerna tittat på porr. Mellan två tredjedelar och tre fjärdedelar av alla tonårskillar, och en fjärdedel av alla tjejer, kunde beskrivas som regelbundna porrkonsumenter. Så även där har det nog hänt en hel del.<sup>1</sup>

Men tillbaka till frågan om kön och könsidentitet. En ung människa i dag får redan i grundskolan lära sig om fyra infallsvinklar på kön. Den infallsvinkel som historiskt varit mest självklar är den som har med biologin att göra. Det biologiska könet definieras utifrån våra inre och yttre könsorgan, men också utifrån våra könskromosomer och vår hormonsammansättning. Den här typen av kunskap är som bekant old school, men på senare tid har den ändå blivit allt mer ifrågasatt. Jag kommer tillbaka till det.

Förutom det biologiska könet finns det alltså ytterligare tre aspekter av kön: juridiskt kön (det som står i passet), köns-

identitet (det kön om en person identifierar sig med) och könsuttryck (hur man uttrycker sitt kön genom exempelvis kläder, kroppsspråk, frisyra, röst och socialt beteende).

I en tid där frågor rörande kön, könsidentitet och sexualitet har hamnat högst upp på dagordningen är det lätt att se behovet av den här diversifieringen av könsbegreppet. Men det är också lätt att se att könet i den unga generationen har fått en mycket mer ”flytande” karaktär än när jag själv var ung. Allt är inte längre vad det ser ut att vara. Eller kanske snarare: vi bedömer verkligheten utifrån en annan uppsättning kriterier än vad som ansågs tillräckligt för bara några decennier sedan.

En viktig orsak till detta är den utveckling som har skett inom hbtq-rörelsen. Ja, när jag själv var ung talade man väl snarare om gayrörelsen. Fokus låg på homosexuella och deras kamp för vad de ansåg vara sina mänskliga rättigheter. Men i dag kan denna kamp betraktas som mer eller mindre avklarad, i alla fall i samhället i stort. En enkel exposé kan illustrera alla segrar som har vunnits under resans gång:

- 1995 Lagen om registrerat partnerskap för samkönade par införs
- 2003 Lagen om homosexuellas rätt att prövas som adoptionsföräldrar införs
- 2005 Lesbiska par ges rätt till assisterad befruktning (insemination) vid allmänna sjukhus
- 2005 Svenska kyrkan inför välsignelseakt för registrerat partnerskap
- 2009 Sveriges äktenskapslagstiftning blir könsneutral
- 2009 Svenska kyrkan förändrar sin äktenskapsdefinition till att även omfatta samkönade par

- 2013 Kravet på sterilisering i samband med ändrad könstillhörighet tas bort
- 2013 Svenska kyrkans kyrkostyrelse får i uppdrag att uppmuntra alla stift att sträva efter att i möjligaste mån genomföra hbt-certifiering på Svenska kyrkans arbetsplatser
- 2016 Lagen om assisterad befruktning (insemination) för ensamstående kvinnor införs

Bakom denna lista döljer sig dock även en annan historia. I samma takt som gayrörelsen har vunnit sina segrar, kan man nämligen säga att de *andra* grenarna på hbtq-trädet har börjat sträcka sig mot ljuset. På så sätt har inte minst transrörelsen blivit mer synlig i det offentliga rummet och därmed också blivit betydligt mer aktiv som påverkansgrupp. Sedan några år tillbaka har även begreppet queer tagit klivet ut i offentligheten, konkret uttryckt genom att man numera brukar tala om *hbtq*-rörelsen – inte (som för några år sedan) hbt-rörelsen.

Vad innebär då detta? Ganska mycket, faktiskt. Trans och queer är nämligen inte bara paraplybegrepp för två sexuella minoriteter. De är också begrepp som representerar en radikalt förändrad syn på vad kön – eller snarare könsidentitet – egentligen är.

### Trans som diagnos – och som ideologi

Om vi börjar med trans, har det i alla tider funnits människor som så starkt identifierat sig med det motsatta könet att de exempelvis har velat klä sig på ett sätt som ansetts typiskt för detta. Det är också väl belagt att det i alla tider har funnits människor som upplevt sig vara födda ”i fel kropp”. Vad som har hänt under de senaste åren är dock att det har

skett en dramatisk ökning av antalet individer som offentligt definierar sig som trans. I samma veva har fenomenet fått en ny ideologisk överbyggnad.

Om vi ser till statistiken var det fram till 2012 lite drygt 20 remisser om året till den avdelning på Astrid Lindgrens barnsjukhus i Stockholm som har fått ansvaret för så kallade könsidentitetsutredningar. Men sedan började kurvan att peka brant uppåt. År 2015 var siffran 116 personer, och året därpå var det hela 200 barn som ville att sjukvården skulle utreda om deras tilldelade (biologiska) kön verkligen var korrekt.<sup>2</sup>

För en sådan utredning finns ett antal väl definierade diagnoskriterier. Den senaste upplagan av *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM-V) talar om en ”uttalad brist på samstämmighet mellan personens upplevda/uttryckta könstillhörighet och den tilldelade könstillhörigheten, vilken varat i åtminstone 6 månader, vilket tar sig uttryck i minst sex av följande (varav ett måste vara kriterium 1):

1. Stark önskan att tillhöra det motsatta könet eller insisterar på att faktiskt tillhöra det motsatta könet (eller annan könstillhörighet som skiljer sig från den tilldelade).
2. Hos pojkar (tilldelad könstillhörighet) en stark önskan att klä sig i flickkläder eller imitera feminin klädsel; hos flickor (tilldelad könstillhörighet) en stark önskan att uteslutande klä sig typiskt maskulint och en stark motvilja mot att klä sig typiskt feminint.
3. Stark önskan att vara av motsatt kön i rollerkar eller fantasilekar.
4. Föredrar bestämt leksaker, lekar eller aktiviteter som stereotypiskt används eller utövas av det motsatta könet.

5. Föredrar bestämt leksamrater av motsatt kön.
6. Hos pojkar (tilldelad könstillhörighet) en stark motvilja mot typiskt maskulina leksaker, lekar och aktiviteter och ett starkt avståndstagande från vilda lekar; hos flickor (tilldelad könstillhörighet) en stark motvilja mot typiskt feminina leksaker, lekar och aktiviteter.
7. Ogillar starkt sin egen könsanatomi.
8. Stark önskan att ha sådana primära och/eller sekundära könskaraktistika som överensstämmer med den upplevda könstillhörigheten.
9. Tillståndet är förenat med kliniskt signifikant lidande eller försämrad funktion socialt, i skolan eller inom andra viktiga funktionsområden.”<sup>3</sup>

Traditionellt har man brukat säga att ungefär 1 person på 10 000 (män) respektive 1 person på 30 000 (kvinnor) stämmer in på dessa kriterier. Senare undersökningar har dock visat olika resultat, och flera har pekat på betydligt högre prevalens.<sup>4</sup> Den senaste siffran från Sverige är från 2010, då det var 1 person på 7 750 som hade ändrat juridiskt kön från man till kvinna och 1 på 13 120 som hade ändrat från kvinna till man.<sup>5</sup>

Parallellt med detta har trans blivit ett allt hetare fenomen även i populärkulturen. Inte minst genom TV-serier som *Transparent*, *Becoming Us*, *New Girls on the Block* och *I Am Jazz* och filmer som *Boy Meets Girl*, *The Danish Girl* och *3 Generations*.<sup>6</sup> Men också genom personer som Conchita Wurst – den österrikiske transvestit som 2014 vann *Eurovision Song Contest* – och Bruce Jenner – den tidigare guldmedaljören i OS som fick enormt genomslag i amerikanska medier när han bytte sitt namn och sin identitet till *Caitlyn Jenner*.

Som isolerade företeelser ska vi förstås

inte göra för mycket av dessa exempel. Men samtidigt finns det en betydligt större berättelse som de kan ses som symboler för och som därför också kan förklara varför transrörelsen har blivit en så viktig frihetsrörelse i vår egen tid. Förutom att förkroppsliga fenomenet trans kan man nämligen säga att transpersonerna förkroppsligar ett frihetsideal som har blivit allt mer centralt i vår kultur i stort – nämligen rätten både att vara och att definiera sig själv.

Särskilt i populärkulturen möter vi i dag en berättelse om frihet som till stora delar handlar om att slå sig fri från tidigare generationers regler och traditioner. När transpersoner som Wurst och Jenner definierar sig som något annat än sitt tilldelade kön, kan de därmed bli symboler även för en mycket större dröm, nämligen drömmen om den fullkomliga autonomin, det totala oberoendet där var och en får vara sin egen sanning och där var och en får definiera sig själv.

Till stor del kan man också säga att det är här vi ser den avgörande skillnaden mellan trans som *diagnos* och trans som *ideologi*. I delar av hbtq-rörelsen har man anammat en mycket bredare definition av trans än vad som rymms inom diagnoskriterierna från DSM-V. RFSL skriver till exempel på sin hemsida att trans är ”ett paraplybegrepp med många undergrupper” som i grunden står för ”en person som inte alls eller delvis inte identifierar sig med det kön den har fått tilldelat vid födseln”.<sup>7</sup> Och med denna definition har vi ju i praktiken fått en närmast metafysisk definition av människans könsidentitet – som något vi kan välja (”identifiera oss med”) helt och hållet oberoende av vår kropp, biologi, reproduktiva organ, kromosomer och hormonsammansättning.

Mot denna bakgrund är det också väl-

digt logiskt att den unga generationen, som befinner sig i just den fas av livet då man är som mest upptagen av att hitta sin identitet, har tagit starkt intryck av den ovan beskrivna ideologin. Allt fler unga uttrycker i dag en osäkerhet över sin egen könstillhörighet, och det faktum att Facebook förser oss med hela 70 olika könsidentiteter att välja bland gör inte saken lättare.<sup>8</sup> I allt högre grad kan man säga att samhället kommunicerar att det är naturligt – kanske till och med bra – att vara osäker i frågor som dessa. Det är inne att tänka icke-binärt. Och vem utom vi själva kan definiera vilka vi egentligen är?

### *Rapid Onset Gender Dysphoria*

En konkret följd av detta tycks också vara ytterligare en gren på hbtq-trädet, som i den engelskspråkiga världen har kommit att beskrivas som *Rapid Onset Gender Dysphoria* (snabbt påbörjad könsdysfori). ROGD skiljer sig från traditionell könsdysfori genom att den för människorna runt omkring den aktuella individen ger ett intryck av att ha uppstått ur tomma intet. De flesta personer som stämmer in på DSM-V:s diagnoskriterier har trots allt visat prov på någon form av könsöverskridande beteende redan i 3–4-årsåldern – men ROGD uppstår under eller till och med efter puberteten.

I den första vetenskapliga studien på temat, publicerad hösten 2018, kartlägger forskaren Lisa Littman fenomenet med hjälp av enkätsvar från föräldrar vars barn har kommit ut som trans under ovan angivna omständigheter. Medelåldern för när de uppgav att detta skedde är 15,2 år, och resultatet av hennes studie är uppseendeväckande:<sup>9</sup>

- En klar majoritet av barnen, 83 procent, hade vid födseln könsbestämts

som kvinnor. Detta är anmärkningsvärt med tanke på att könsdysfori traditionellt har varit vanligare hos män än hos kvinnor. Detta bidrar också till att Littman drar paralleller till diagnosen *anorexia nervosa*, som även den är klart överrepresenterad bland unga kvinnor. I båda fallen handlar det dessutom om ett främlingskap inför den egna – biologiska – kroppen.

- I 63 procent av fallen fanns enligt föräldrarna en förhistoria av minst en psykiatrisk eller neurologisk diagnos – såsom trauman, självskadebeteenden, ADHD, OCD och autism.
- I de flesta fallen var ROGD starkt förknippad med *peer contagion*. Littman själv definierar detta som ”processen där en individ och en jämnårig ömsesidigt påverkar varandra på ett sätt som främjar känslor och beteenden som potentiellt kan underminera deras egen utveckling och skada andras”. Även här är siffrorna anmärkningsvärda: 44 procent kom ut som trans efter att en kompis hade gjort det – och i 37 procent av de kompisgäng som föräldrarna beskrev hade *majoriteten* av ungdomarna kommit ut som trans!
- En något oväntad följd av detta var att ungdomar med ROGD upplevde *mer* bekräftelse från sina jämnåriga jämfört med innan de kom ut som trans. En invändning mot hela detta fenomen (som är starkt ifrågasatt av delar av transrörelsen) skulle ju kunna vara att en ung människa har allt att förlora på att komma ut ”i onödan”, eftersom en sådan självidentifiering tenderar att leda till allt från mobbning och diskriminering till ökad risk för misshandel och självmord.<sup>10</sup> Men enligt rapporten erfor mer än 60 procent av barnen en ökad popularitet bland sina vänner

när de kom ut som trans. Flera av föräldrarna uppgav att barn som tidigare hade utsatts för mobbing nu betraktades som ”fredade” i skolan, eftersom normen att bejaka transpersoner var så stark bland både elever och personal.

- Slutligen visade studien på en stark koppling mellan ROGD och ett ökat bruk av sociala medier. 64 procent av föräldrarna uppgav att barnen hade varit mer aktiva på internet under perioden före de kom ut som trans. Många hade besökt forum på Tumblr och Reddit, där frågor om trans diskuteras; andra hade suttit som klistrade framför transitions-filmer på YouTube.

*Rapid Onset Gender Dysphoria* är ett förhållandevis nytt fenomen, och mer forskning behövs för att kartlägga det på djupet. Värt att påpeka är också att all könsdysfori inte är ROGD och därmed inte kan förklaras enbart genom ovan angivna mönster. Dock kan det tjäna som exempel på vad som alltför lätt tycks kunna bli fallet när en ung och själsligt trasig människa famlar sig fram efter en egen identitet, samtidigt som han eller hon formas av en ideologi som presenterar könet som något i grunden metafysiskt (oberoende av empiriska iakttagelser) och därmed valbart. Inte minst våra kyrkor borde förstås anstränga sig för att vara ett bättre stöd än diskussionssajterna på nätet!

Även läkarna på Astrid Lindgrens barnsjukhus manar till viss försiktighet, särskilt i fråga om barn som ännu inte nått tonåren: ”Vi har dålig erfarenhet av situationen när yngre (förpubertala) barn ’kommer ut’ tidigt (inte sällan påhejade av föräldrar) och av att framträda i media. De har sedan ångrat sig och ibland mått mycket dåligt av att ha exponerats offentligt.”<sup>11</sup>

Lisa Littman själv skriver: "[D]et är antagligen så att sidor på internet kan få känsliga individer att tro att obestämda symptom och vaga känslor bör tolkas som könsdysfori som bottnar i en transsexuell läggning. På senare tid har ledande internationella akademiska och kliniska skribenter väckt frågan om vilken roll sociala medier och internet spelar i utvecklingen av könsdysfori. Man har oroat sig för att ungdomar kan få uppfattningen att könsbyte är den enda lösningen på deras situation, att läsning av sidor på internet som är okritiskt positiva till könsbyte kan förstärka denna uppfattning och att dessa tonåringar kan utöva påtryckningar på läkare att ge omedelbar medicinsk behandling."<sup>12</sup>

### Queer

Var kommer då queer in i bilden? Om vi börjar med själva ordet är ju "queer" engelska och har en ursprunglig betydelse av "konstig" eller "udda". Inom akademien står så kallad queerteori för en vilja att synliggöra olika slags normer och analysera hur dessa kan komma att utestänga dem som hamnar vid sidan av normerna. När begreppet används inom hbtq-rörelsen brukar det i första hand stå för ett förhållningssätt till frågor gällande kön/genus eller sexualitet. RFSL skriver till exempel på sin hemsida: "Begreppet grundar sig i kritik mot idéer om normalitet i fråga om kön och sexualitet och hur vi placeras i olika kategorier som alla tar utgångspunkt i heterosexualitet och könsbinaritet som norm."

Rent historiskt kan man säga att queerteorierna växte fram i skärningspunkten mellan feminismen och gayrörelsen. Men till skillnad från båda dessa talar man om identiteten och sexualiteten som något flytande. Judith Butler, som är en av queerörelsens stora fixstjärnor,

underkänner den uppdelning som traditionellt har gjorts mellan biologiskt och socialt kön, könsidentitet och genus. Båda dessa, hävdar hon, är i lika hög grad konstruktioner, och det kan därför inte finnas något sådant som en "sann" eller "ursprunglig" manlighet eller kvinnlighet. Eller med Butlers eget uttryck: både könsidentiteten och genus ska ses som uttryck för "performativitet" – iscensättningar av våra egna uppfattningar om manligt och kvinnligt.

För den mer aktivistiska grenen av querrörelsen innebär detta ett avståndstagande från ett stort antal traditionella normer på sexualitetens område. Som RFSL skriver förkastar man så kallade "binära motsatser", och allt tal om en "naturlig" sexualitet ses i praktiken som förtryckande. Om något är naturligt, måste ju allt annat vara onaturligt – och det är just detta förhållande (och den maktobalans som det skapar) som står i fokus för queerteorierna. Eller med den svenska socialantropologen Fanny Ambjörnssons ord:

Queer, både som politisk rörelse och som teori, uppmärksammar en rad förhållanden i samhället som har att göra med genus, sexualitet, makt och normalitet. Men i stället för att söka upprättelse och tolerans för de personer som diskrimineras på grund av sin sexuella preferens eller annorlunda genusidentitet, riktar queer strålkastarljuset mot det påstått normala. Snarare än att kämpa för att se lhb som motsatsen till heterosexualitet, uppmanar queer oss att tänka bortom uppdelningarna. Att helt enkelt vända upp och ner på antagandet att det finns ett normalt och ett onormalt sätt att vara en sexuell person på. På så sätt ger oss queer redskap att ifrågasätta samhällets förgivettagna sanningar, vare sig det

handlar om genus, sexualitet eller annan form av normalitet.<sup>14</sup>

Som framgår av detta citat ska queer inte uppfattas som en specifik sexuell identitet. Visserligen finns det människor som talar om sig själva som queera eller icke-binära, men det som har gett begreppet en sådan genomslagskraft är framför allt den *ideologi* som queer representerar – och som har visat sig användbar för många som vill kasta de rådande normsystemen över ända.

Åtminstone i Sverige kan dessa revolutionärer återfinnas på ett antal mycket viktiga positioner i samhället. Som redaktörerna till antologin *Normkritisk pedagogik* skriver: ”Kanske är det ett svenskt fenomen att det som representerar verkligt radikala och maktkritiska perspektiv, såsom queer och normkritisk pedagogik, omfattas av statliga institutioner i en svindlande fart.”<sup>15</sup>

Inte minst gäller detta för våra förskolor och skolor – och särskilt då inom jämställdhets- och antidiskrimineringsarbetet. När man tidigare arbetade med dessa områden brukade man i första hand peka på behovet av tolerans och att tolerera varandra – till exempel människor med annan hudfärg, religion eller sexuell läggning. Men åtminstone den aktivistiska grenen av queerrörelsen tenderar numera att se tolerans som något fult. Bakom detta begrepp döljer sig ju en tanke om att majoriteten/de normala ska tolerera minoriteten/de onormala. Och eftersom queer står för ett ifrågasättande av *alla* former av normalitet, har man i stället gått över till en så kallat ”normkritisk” pedagogik. Snarare än att kämpa för tolerans kämpar man helt enkelt för att alla alternativ – alla könsidentiteter, alla sexuella läggningar etc – ska betraktas som likvärdiga. Att vara hbtq blir på så sätt

lika naturligt som att vara heterosexuell, att vara funktionshindrad blir lika naturligt som att inte vara det, och så vidare.<sup>16</sup>

Eller med Ann Frisell Ellburgs ord, då undervisningsråd vid svenska Skolverket:

Verksamheter inriktade på att stävja diskriminering och kränkningar genom att öka barnens och elevernas tolerans riskerar att i stället befästa vissa kategoriers maktposition på bekostnad av andras ... Anledningen är att toleranspedagogiken riskerar att peka ut ”den andre”, till exempel den homosexuelle (eller icke-vite, personen med funktionsnedsättning) som ”avvikaren”, vilket därmed upprätthåller heterosexualliteten, (vitheten och icke-funktionshinder) som dominerande och privilegierande. På så sätt tas heterosexualliteten för given och blir osynliggjord i skolan. Den heterosexuella normen återupprepas och görs ”naturlig” inom skolans vägar ...<sup>17</sup>

Det är lätt att sympatisera med viljan att inkludera och att inte ”befästa vissa kategoriers maktposition på bekostnad av andras”. Och bakgrunden till Ellburgs ord är förstås att alltför många hbtq-personer har farit illa där toleranspedagogiken har misslyckats (eller inte praktiserats över huvud taget). Men som jag här kommer att argumentera för har detta strategibyte haft en påfallande hög prislapp. Jag tror helt enkelt fortfarande att det är tolerans snarare än queerideologi som måste vara lösningen i det gemensamma jämställdhets- och antidiskrimineringsarbetet; i stället för att ifrågasätta våra grundläggande normer kring identitet och sexualitet behöver vi bli bättre på att skilja mellan sak och person.

Genom att anlägga lite av ett fågelperspektiv kan man därtill se att normkritiken riskerar att få betydligt mer omvälvande konsekvenser än man i förstone

kunde tro. Långt ifrån alla dessa är uttänkta på förhand, men de blir ändå konsekvenser av den queera ideologin. För att ge några konkreta exempel:

- Det är problematiskt att, som normkritiken tenderar, göra minoriteternas erfarenhet till ny norm. När queeraktivister går till storms mot hetero- och tvåkönsnormen – för att de själva, eller de grupper de vill värna, inte passar in i dessa normer – tvingar de ju samtidigt på majoriteten en hållning som den i grunden inte är betjänt av. De lanserar ett minsta-gemensamma-nämname-tänkande som tar ifrån *majoriteten* sådant som den med fördel hade kunnat behålla – till exempel en traditionell förståelse av vad det är att vara ”familj” och ett språk som håller fast vid manliga och kvinnliga pronomen.<sup>18</sup>
- Queerideologin banar väg för en syn på identitet och sexualitet som ”rör till det” för många i den unga generationen. Om dessa betraktas som i grunden flytande tar man ju ifrån de individer som faktiskt *bottnar* i sin identitet som män och kvinnor, pojkar och flickor, den trygghet som ligger i detta.<sup>19</sup> Det finns tillräckligt mycket att fundera på som ung människa, och att i tillägg till detta behöva ifrågasätta sin egen könsidentitet gör inte saken lättare. Ytterst få av oss mår trots allt bra av att leva i en tillvaro där allting flyter.<sup>20</sup>
- Queerideologin riskerar att sexualisera våra vänskapsrelationer. Genom att hela tiden trumma ut budskapet att vårt kön inte säger något om vem vi bör ha sex med, introduceras ju också en ny ingrediens i våra tidigare ”neutrala” relationer. Situationer som traditionellt har saknat sexuell underton – till exempel två studenter av samma

kön som delar lägenhet – kan helt plötsligt få en sådan laddning både i egna och andras ögon. På ett sätt som tidigare var onödigt kan man därför behöva definiera när en sådan relation inte är tänkt att utvecklas i sexuell riktning.<sup>21</sup>

- Det finns en politisk laddning i queer-tänkandet, som går att härleda ända tillbaka till Marx och socialismen. Det bygger nämligen på samma maktanalys som brukar förknippas med ideologierna till vänster och där ”maktfrågan” tenderar att prioriteras på bekostnad av ”sanningsfrågan”. Precis som i fallet med socialismen kan man även säga att den queera revolutionen kommer från marginalerna. Men för var och en som *inte* accepterar de värderingar som förs fram av dessa grupper blir konfrontationen brutal. Mitt i allt tal om ”alla människors lika värde” blir det därmed lätt så att det uppstår en ny grupp av icke önskvärda individer – i detta fall de som anser att hetero- och tvåkönsnormerna är värda att bevara.<sup>22</sup>

### Identitetens och sexualitetens ekosystem

Hur gick det då till när en sådan radikal ideologi som queer kom att omfamnas som ”ny norm” i det offentliga Sverige? Ja, dels bygger det som sagt på en intern utveckling i hbtq-rörelsen, där både trans- och queerideologin har flyttat fram sina positioner. Filosofiskt är queer också beroende av postmodernismen, med dess intresse för olika former av maktanalys och med dess dekonstruktion av tidigare generationers ”stora berättelser” – inklusive den om mänsklighetens indelning i manligt och kvinnligt.

Helt avgörande för queerideologin har vidare varit den konstruktivistiska skolan inom feminismen, som kännetecknas av



synsättet att genus är socialt konstruerat – att kön är någonting som ”görs” snarare än något som ”är”. Till dem som varit särskilt viktiga för att utveckla detta resonemang i radikalare riktning hör tidigare nämnda Judith Butler, genom att hon underkänner den uppdelning som tidigare feminister har brukat göra mellan biologiskt och socialt kön, könsidentitet och genus. Allt är konstruktioner – och allt flyter.

Sammantaget är det därmed flera olika strömningar som tillsammans har banat väg för den situation som på senare tid har uppstått i Sverige. Även den långt drivna individualismen, där var och en förväntas ”definiera sig själv”, förtjänar ett omnämnande. Men den enskilt viktigaste faktorn i ekvationen är nog ändå *uppbåvandets av heteronormen*. Och här ser vi tydligt hur de olika grenarna på hbtq-trädet hänger ihop. Genom att i lagstiftning och på andra sätt likställa homo- med heterosexuallitet – såtillvida att man anser båda dessa vara lika naturliga (”all kärlek är bra kärlek”) och även ge ett lika viktigt bidrag till det gemensamma samhällsbygget (könsneutral äktenskapslag) – gjorde man nämligen ytterligare ett antal saker som kanske inte var lika genomtänkta:

- Man<sup>23</sup> sade att vårt biologiska kön inte säger något normativt om vem vi borde attraheras av sexuellt. Heteronormen handlar ju just om heterosexualliteten som det ”naturliga utgångsläget” från vilka de sexuella minoriteterna avviker. Om allt i stället ses som lika naturligt försvinner detta utgångsläge för oss alla, åtminstone i fråga om de inre och yttre förväntningar som ställs på oss som män och kvinnor, pojkar och flickor.
- Man sade att den förmåga att komplettera varandra som finns inbyggd i

vår biologi och i våra psyken saknar betydelse – eller inte existerar över huvud taget. Det är ju bara om denna komplementaritet är irrelevant (alternativt obefintlig) som man kan hävda att heteronormen är passé.

- Man sade att förmågan att få och uppfostra barn inte ska ses som avgörande för äktenskapet som institution; i stället lyfte man fram den subjektiva upplevelsen av förälskelse och attraktion som själva kärnan i vad ett samhälle är förpliktigt att stödja. På så sätt hamnade *känslorna och legitimeringen av samkönade relationer* i centrum, snarare än äktenskapets samhällsbyggande funktion.<sup>24</sup>

Jag ser inga skäl att ifrågasätta motiven hos dem som praktiserar den normkritiska pedagogiken. Men som framgår av denna artikel har jag en hel del att invända mot queer som ideologi, såväl som mot normkritik som strategi. Ovanstående analys har därtill lett mig till att läsa Paulus ord i Romarbrevet 1 på ett delvis nytt sätt. Jag är visserligen övertygad om att Paulus inte lyfter fram homosexualitet därför att samkönat sex skulle vara en större synd än alla andra. Men därmed är inte sagt att han inte valde exempel med omsorg. Ett samhälle som fullt ut likställer samkönade relationer med olikkönade utmanar nämligen en av skapelsens mest grundläggande ordningar. Och ett sådant vägval kommer aldrig att passera obemärkt.

Ett sätt att förstå vad som just nu håller på att hända i vår del av världen kan därför vara att se på identiteten och sexualiteten som ett ekosystem. Om man plockar bort en betydelsefull art ur ett ekosystem, visar det sig ofta få konsekvenser även i de mest oväntade riktningar. Den art som försvann kanske var föda åt en annan art, som i sin tur var föda åt

en annan art. Så även om det först inte såg så allvarligt ut, visar sig konsekvenserna av artens frånvaro bli stora. Hela ekosystemet kommer i gungning.

Tänk om det är detta som just nu håller på att hända i delar av vår västerländska kultur? Genom att ifrågasätta en av våra mest grundläggande ordningar – den biologiska och psykologiska komplementariteten mellan könen – har det gemensamma ekosystemet kommit i gungning. Det visar sig helt enkelt vara ett sluttande plan, för när man väl har gjort sig av med heteronormen finns det inte längre någon naturlig spärr ... och på Facebook finns helt plötsligt 70 olika könsidentiteter att välja mellan!

Jag vill betona att det här inte betyder att jag vill stoppa huvudet i sanden. Mellan en och tre procent av befolkningen betecknar sig själva som homosexuella, och ytterligare några procent (och en växande skara unga) talar om sig själva som bi, trans, queer med mera.<sup>25</sup> Mitt syfte är inte att tvinga tillbaka någon av dessa in i garderoben.<sup>26</sup> Lite självkritiskt får vi också erkänna att det åtminstone delvis är så att den normkritiska pedagogiken har lanserats som svar på en ofta kärlekslös hållning från samhället i stort – inklusive den kristna kyrkan.

På motsvarande sätt vill jag stryka under att det mycket väl kan finnas fog för medicinsk behandling av den lilla grupp människor som får diagnosen könsdysfori.

Men att därifrån ta steget till att göra de sexuella minoriteternas erfarenhet till norm för *alla* människors identitet och sexualitet är ändå något annat. Här tror jag helt enkelt att samhället håller på att gå vilse. Hetero- och tvåkönsnormens avskaffande har varit en alldeles för vidlyftig strategi.

Och som så ofta annars är det inte

minst det uppväxande släktet som drabbas. Den svenska diskrimineringslagstiftningen säger att man i både förskola och skola ska ha ett aktivt likabehandlingsarbete, och enligt gällande lag inbegriper detta även frågor som har med könsidentitet, könsuttryck och sexuell läggning att göra. Om heteronormen verkligen ska utrotas måste man ju börja i tid ... det vill säga med de allra yngsta.

Redan i utredningen *Jämställdhet i förskolan* från 2006 konstaterades att "Förskola av den svenska modellen representerar såväl ett barnpedagogiskt som ett könspolitiskt projekt".<sup>27</sup> Ju längre tiden har gått, desto tydligare har det blivit vad detta kan tänkas innebära. På senare tid har vi exempelvis kunnat läsa råd som dessa i svenska myndighetstexter:

- "Förskolan kan främja barns lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning genom att se till att frågor som rör homo-, bi- och heterosexualitet på ett likvärdigt sätt blir behandlade och integrerade i verksamheten."<sup>28</sup>
- "Personalen bör se över om verksamheten präglas av heteronormen, det vill säga att utgångspunkten är att människor är heterosexuella. En främjande insats är till exempel att inte spekulera i om Kajsa och Mustafa, tre år, fattat tycke för varandra och är ett blivande par."<sup>29</sup>
- "Om ni planerar aktiviteter i flick- och pojkgupper – tänk över syftet. Var medveten om att det kan bidra till att upprätthålla och befästa tvåkönsnormen och innebära en risk för att barn upplever arbetssättet som missgynnande och kränkande. Se till att det finns könsneutrala toaletter så att barnen inte måste välja mellan flick- och pojktoaletten."<sup>30</sup>

Det finns mycket att säga om vart och ett av dessa råd,<sup>31</sup> men här och nu räcker det att konstatera att den normkritiska präglingen i Sverige tar sin början redan när våra barn kommer till förskolan. På detta sätt ska både heteronormen och tvåkönsnormen ”fasas ut” ur det offentliga livet – helt i enlighet med queeraktivisternas visioner. Och frågan är då vad som blir frukten av detta. Mina egna farhågor har jag redogjort för ovan.

### Avslutning

Den som lever får se, heter det. Och ungefär så är det många som resonerar när det gäller trans, queer och normkritik. Visst kan det finnas inslag som är lite brådmogna, lyder resonemanget, men det borde stabilisera sig med tiden – så vi bör inte göra något väsen av det hela här och nu utan låta normkritikens härförare hållas.

Själv är jag av motsatt uppfattning. Jag menar att både trans- och queerideologin, i alla fall i sina mer tillspetsade former, övergår till att bli kontraproduktiv – ja, till och med farlig – så snart de börjar tillämpas på befolkningen i stort. De gör vårt biologiska kön till ett problem att övervinna, snarare än en tillgång i vårt identitetsbyggande. Och de lanserar en förståelse av identiteten och sexualiteten som förvisso kan väcka genklang hos vissa minoriteter, men som ändå är orimlig att föra över på den breda massan.

Det är svårt att problematisera detta utan att uppfattas peka finger mot dem som identifierar sig som hbtq – som att

det är de sexuella minoriteterna som är ”problemet”. Låt mig därför vara tydlig: Enligt Bibeln är vi *alla* en del av problemet! Ingen människa är helt och hållet hel – vare sig i sin identitet eller i sin sexualitet. I någon mening är vi därför alla lite ”queera”, om inte annat som en konsekvens av synden,<sup>32</sup> och ingen människa behöver skuldbeläggas för vad hon uppfattar som sin könsidentitet eller sexuella läggning.

Och samtidigt: trots den här världens trasighet framhårdar Jesus och Bibelns författare i att lyfta fram både komplementariteten mellan könen och äktenskapet mellan man och kvinna som gudomliga ordningar.<sup>33</sup> Alltså just det som ligger till grund för de så kallade hetero- och tvåkönsnormerna. Dessutom vägrar de att spela ut ”sanningsfrågan” mot ”maktfrågan”. Båda dessa perspektiv spelar roll, och tolerans är fortfarande en dygd att värna.

Så visst: den som lever får se. Men i någon mening är det ändå ett gigantiskt socialt experiment som håller på att genomföras. Mina avslutande frågor blir därför: Hur kan vi som tillhör den kristna församlingen ta vår del av ansvaret för de problem som jag i denna artikel har försökt att kartlägga? Och: Hur kan vi göra detta utan att hamna i det andra diket – där människor som definierar sig som hbtq upplever att de inte alls blir lyssnade till eller där de på ett orättfärdigt sätt blir avvisade från vår gemenskap?

## Noter

1. Se Magdalena Mattebo, *Use of Pornography and its Associations with Sexual Experiences, Lifestyles and Health among Adolescents* (Uppsala: Medicinska fakulteten, 2014) och Max Waltman, *The Politics of Legal Challenges to Pornography: Canada, Sweden, and the United States* (Stockholm: Samhällsvetenskapliga fakulteten, 2014). Utvecklingen har knappast stannat av sedan dess.
2. Louise Frisé et al, "Kraftig ökning av könsdysfori bland barn och unga" i *Läkartidningen* 9–10/2017. <http://lakartidningen.se/Klinik-och-vetenskap/Klinisk-oversikt/2017/02/Kraftig-okning-av-konsdysfori-bland-barn-och-unga/>
3. Citerat efter Frisé et al, "Kraftig ökning av könsdysfori bland barn och unga".
4. Vaughan Roberts, som i sin tur hänvisar till Mark A Yarhouses bok *Understanding Gender Dysphoria*, skriver: "Studier visar att mellan 1 på 10 000 och 1 på 13 000 män och mellan 1 på 20 000 och 1 på 34 000 kvinnor har detta tillstånd. Många fler rapporterar om något slags inkongruens, men inte i så hög grad att de får diagnosen könsdysfori – något som kanske rör mellan 1 på 215 och 1 på 300 personer. (*Transgender*, Epsom: The Good Book Company, 2016, s 17–18). Det senare kan nog delvis förklaras av vad läkarna på Astrid Lindgrens barnsjukhus skriver: "Könsatypiskt beteende är vanligt hos yngre barn, och ungefär 7 procent av pojkar uppfattas som extremt flickaktiga och något färre flickor som extremt pojaktiga. Det är inte heller ovanligt att barn uttrycker att de vill vara, eller att de tillhör, det motsatta könet. Bestående önskan om könsbekräftande åtgärder är dock mycket ovanligt. Uppföljningsstudier visar att inte mer än ca 20 procent av förpubertala barn som uppfyller diagnoskriterier för könsdysfori kommer att ha en kvarstående önskan om könsbekräftande åtgärder. För majoriteten är det mer sannolikt att det i stället visar sig handla om sexuell läggning (homosexualitet). Men för dem vars könsdysfori förvärras i samband med puberteten kommer de flesta att senare uppfylla diagnoskriterierna för könsdysfori och ha önskan om könsbekräftande åtgärder."
5. Frisé et al, "Kraftig ökning av könsdysfori bland barn och unga".
6. För en utförligare lista, se artikeln "Media portrayals of transgender people" på engelska Wikipedia.
7. <https://www.rfsl.se/hbtq-fakta/hbtq/begreppsordlista/>
8. Linnea Carlén, "Nu kan du vara vilket kön som helst på Facebook" i *Metro* 20150727. För amerikanska förhållanden, se Leif Oldenburg, "50 nya möjligheter att ange sitt kön på Facebook" i *Metro* 20140213.
9. Lisa Littman, *Rapid-onset gender dysphoria in adolescents and young adults: A study of parental reports*, PLOS ONE 13(8): e0202330. Se även den sammanfattande artikeln "What is Rapid Onset Gender Dysphoria?" på centerforfaith.com. Den 19 mars 2019 publicerades artikeln i en ny version på <https://journals.plos.org/plosone/>, denna gång med rubriken *Parent reports of adolescents and young adults perceived to show signs of a rapid onset of gender dysphoria*. Så vitt jag kan bedöma är det dock inga av de förtydliganden som har gjorts där som påverkar nedanstående utläggning.
10. Se exempelvis *Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner: En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige* (Solna: Folkhälsomyndigheten 2015).
11. Frisé et al, "Kraftig ökning av könsdysfori bland barn och unga".
12. Lisa Littman, *Rapid-onset gender dysphoria in adolescents and young adults: A study of parental reports*, PLOS ONE 13(8): e0202330.
13. <<https://www.rfsl.se/hbtq-fakta/hbtq/begreppsordlista/>>
14. Fanny Ambjörnsson, *Vad är queer?* (Stockholm: Natur & Kultur, andra utgåvan 2016), s 16. Lhbt står för lesbiska, homo-, bi- och transsexuella.
15. Janne Bromseth och Frida Darj (red), *Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier för förändring* (Uppsala: Centrum för genusvetenskap 2010), s 14.
16. Ordet naturlig används här i bemärkelsen "likvärdig" eller "lika önskvärd". Traditionellt skulle detta begrepp stå för vad som – i fråga om prevalens och biologiska funktioner – sammanfaller med den ordning som gäller i naturen i stort. Både människosläktet och övriga däggdjursarter består till exempel i huvudsak av två biologiska kön och fortplantar sig genom en sexuell förening av dessa. Utifrån samma tänkande kan man även förutsätta att det "naturliga utgångsläget" är att våra kroppsdelar och organ ska fungera i enlighet med sin ursprungliga design (till exempel att ett öra förser hjärnan med ljudintryck och att ett öga förser hjärnan med synintryck). Allt detta relativiseras dock genom det normkritiska tänkandet.
17. Ann Frisell Ellburg, "Efterord" i Bromseth och Darj (red), *Normkritisk pedagogik*, s 285.
18. För exempel, se min bok *När minoriteten tar majoriteten som gisslan* (Stockholm: Svenska Evangeliska Alliansen, 2015). I praktiken är det detta som är den största skillnaden mellan queerinspirerad normkritik och toleranspedagogik. Utifrån ett queertänkande kan det aldrig finnas något "naturligt utgångsläge" i fråga om sexualitet och identitet (läs: hetero- och tvåkönsnorm). Alla som identifierar sig med detta utgångsläge måste därmed tänka om. Samtidigt måste de anamma queertänkandets tal om identiteten och sexualiteten som något flytande, eftersom detta är en nödvändig förutsättning för att på ett filosofiskt trovärdigt sätt kunna förneka talet om en "naturlig" sexualitet eller könsidentitet.
19. Ett belysande exempel på detta ges i den normkritiska antologin *En rosa pedagogik*. Redaktörerna till denna beklagar sig först över den traditionella förståelsen av identitet: "Det finns de som menar att det är en central

del i vad det är att vara människa – i det mänskliga – att betrakta sig som en sammanhållen enhet, som hittar sin inre kärna efter moget vuxenblivande eller efter ett aktivt sökande genom livet efter vilka vi *egentligen* är.” Men därefter slår de fast: ”Problemet är alltså inte bara att det bara finns två officiella könskategorier, utan också att vår förståelse av den egna identiteten bygger på ett förenklat och förgivettaget synsätt om ett stabilt och sammanhållet Jag. När de här båda tankefigurerna sätts samman så blir resultatet att den upplevda köns-kategorin sammansmåts med identiteten och upplevelsen av ett stabilt Jag ... Det är den här komplexa relationen mellan dessa två problem; dels problemet med en dikotom förståelse av kön/genus, dels problemet med en förståelse av identiteten som sammanhållen och stabil, som förskolans och skolans jämställdhetsarbete i mångt och mycket handlar om, och som gör att jämställdhets- och förändringsarbetet stöter på ständigt nya problem.” (Hillevi Lenz Teguchi, Linnéa Bodén & Kajsa Ohrlander, ”Vad är det som är problemet? Två dikotoma kön och en stabil identitet” i *En rosa pedagogik* [Stockholm: Liber, 2011], s 34.)

20. Därmed inte sagt att *ingenting* skulle kunna flyta. Självklart finns det män som identifierar sig mer med traditionellt kvinnliga egenskaper, och vice versa, utan att detta behöver påverka deras grundläggande könsidentitet. Att jag själv tror på tvåkönsnormen ska alltså inte tolkas som att manligt och kvinnligt alltid måste vara varandras motsatser, eller att män och kvinnor inte kan ha överlappande egenskaper.

21. Ytterligare en konsekvens på samma tema är att det i skolan har blivit allt viktigare att lyfta fram oral- och analsex som centrala sexuella praktiker. Proportionellt sett är dessa nämligen betydligt viktigare i en homosexuell än i en heterosexuell relation. Många unga kan i dag vittna om att de har analsex trots att de egentligen inte vill – för att man ”ska ha det”. (Se exempelvis artikeln ”Man har analsex för att pricka av det på listan”, *Värmlands Folkblad* 150428.)

22. Se Anna Sophia Bondes analys av detta fenomen i artikeln ”Vad hände med George?” i denna antologi.

23. ”Man” står här för det samlade ideologiska trycket från staten, offentliga institutioner, lobbyorganisationer, media etc.

24. Detta betyder inte att ett äktenskap bara är ”på riktigt” om paret i fråga får barn. Däremot kan man säga att äktenskapet mellan en man och en kvinna är *designat* för att få och uppfostra barn. Traditionellt är det också detta som har gjort äktenskapet till en sådan viktig samhällsangelägenhet – och det i så gott som alla kulturer och tidsepoker, oavsett dominerande religion. För en fortsatt utläggning av detta, se artikeln ”Äktenskapsfrågan – varför bry sig?” på Svenska Evangeliska Alliansens resurshemsida *Äktenskap.info*.

25. Se exempelvis de amerikanska undersökningarna *The Social Organization of Sexuality: Sexual Practices in the United States* (Edward O Laumann m fl, Chicago: University of Chicago Press, 1994) och *Forbidden Fruit: Sex and Religion in the Lives of American Teenagers* (Mark Regnerus, Oxford: Oxford University Press, 2007). Liknande siffror har framkommit i såväl *Ungdomsbarometern 2013/14* (Folkhälsomyndigheten 2014) och *UngKAB15* (Folkhälsomyndigheten 2017).

26. För att konkretisera ytterligare: Jag tycker att det är bra att samkönat sex blev avkriminaliserat i Sverige 1944. Vidare ser jag en klar poäng med den partnerskapslag som trädde i kraft 1995 (och upphörde 2009), även om jag hade föredragit en lag för flera olika slags hushållsgemenskap – såsom vänner eller ensamstående syskon som delar bostad och som då skulle kunna få rätt till bostadsbidrag, sociala trygghetssystem och liknande. I likhet med många remissinstanser när det begav sig motsätter jag mig såväl homosexuellas rätt att adoptera som den förändrade äktenskapsdefinition som blev en följd av Sveriges könsneutrala äktenskapslag. För mer ingående resonemang angående detta, se artiklarna ”Äktenskapet – varför bry sig?” och ”Argument i den allmänna debatten” på Svenska Evangeliska Alliansens resurshemsida *Äktenskap.info*.

27. *Jämställdhet i förskolan – om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete* (SOU 2006:75), s 19.

28. *Lika rättigheter i förskolan – ett stöd i förskolans likabehandlingsarbete* (Diskrimineringsombudsmannen 2015), s 32.

29. *Ibid*, s 33.

30. *Ibid*, s 30.

31. För en fortsatt utläggning om detta, se Olof Edsinger, *När minoriteten tar majoriteten som gisslan: Om identitet och sexualitet i queerteoriernas tidevarv* (Stockholm: Svenska Evangeliska Alliansen, 2015).

32. Jfr Rom 8:20–23.

33. Se kapitler ”Vad har Gamla testamentet att säga i frågan?” i Olof Edsinger och Ray Baker (red), *Bekänna färg: Kyrka och bbtq i en regnbågsfärgad värld* (Stockholm: Apologia, 2019). Se även not 24 i denna artikel.